

УДК 821.111(73)Черчилль7-94(043.3)

Єрмоєнко С.В.

АВТОБІОГРАФІЯ І МЕМУАРИ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТУВАННЯ

У статті окреслено найзагальніші особливості автобіографії та власне мемуарів як жанрових різновидів документальної літератури. Визначено інтегральні та диференційні ознаки автопортретування в аналізованих жанрах, яке має на меті створити позитивний імідж портретованої особистості.

Ключові слова: мемуари, автобіографія, власне мемуари, портрет, автопортрет, суб'єктивність.

Єрмоєнко С.В. Автобиография и мемуары Уинстона Черчилля: особенности портретирования. В статье рассмотрены особенности автобиографии и собственно мемуаров как жанровых разновидностей документальной литературы. Определены интегральные и дифференциальные признаки автопортретирования в анализируемых жанрах, целью которого является создание позитивного имиджа портретируемой личности.

Ключевые слова: мемуары, автобиография, собственно мемуары, портрет, автопортрет, субъективность.

Yeremenko S. Winston Churchill's Autobiography and Memoirs: Peculiarities of Autoportrait.

The article focuses on the peculiarities of autobiography and memoirs as non-fiction genres. It represents the comparative analysis of autoportrait descriptions in these non-fiction genres, highlighting their integral and differential features.

Key-words: memoirs, autobiography, portrait, autoportrait, subjectivity.

Мемуари як жанр документальної літератури мають свою специфіку та жанрові різновиди. У різних словникових визначеннях мемуарів знаходимо їх тлумачення як у широкому сенсі (мемуарна література з її жанровими різновидами в тому числі й автобіографія), так і у вузькому (власне мемуари) [див., напр. 19; 20; 21; 22; 23].

Неоднозначність трактування мемуарів характерна не тільки для словників. Мемуарна література та її жанрові різновиди є предметом пильної уваги як літературознавців, так і лінгвістів. Достатньо згадати основоположні роботи В. Барахова [1], О. Галича [3; 4; 5], Л. Гараніна [6], Л.Я. Гінзбург [7], Ф. Лежена [16], І. Янської та В. Кардіна [15], на яких ґрунтуються визначення і дослідження численних жанрових різновидів мемуарів.

У філологічних дослідженнях мемуарів, при всьому розмаїтті поглядів дослідників, все ж можна виокремити деякі спільні позиції, з якими погоджуємося й ми:

1. По-перше, це визнання того, що мемуари – це суб'єктивне осмислення історичних подій та життєвого шляху відповідною особистістю.

2. Наступною тезою, з якою ми погоджуємося, є виокремлення основних характеристик мемуарів, таких, як документальність (фактографічність), істо-

рична достовірність (історична правда), хронікальність, відсутність домислу, ретроспективність, наявність двох часових вимірів [3; 4; 5; 14; 19]. Основною ж ознакою мемуарів є суб'єктивність, яка "розкриває перш за все особистість автора спогадів, його світогляд, особливо політичні та естетичні погляди, точку зору з найважливіших питань суспільного і літературного життя. Суб'єктивність надає можливість побачити концепцію певного історичного періоду в подіях і людях очима письменника. Не можна ігнорувати й природне прагнення кожного мемуариста показати себе у кращому світі" [3, 195].

3. Мемуари є джерелом вивчення особистості автора, його світогляду, внутрішнього світу, індивідуальності тощо [3; 4; 10; 12; 13]. "Лінгвістичні дослідження життєвих описів можна проводити з позицій автора – їх суб'єкта, їх об'єкта – картини світу, що моделюється у тексті, та того, хто сприймає текст" [10, 32].

4. Основна відмінність між власне мемуарами та автобіографією вбачається в тому, що автобіографія зосереджена переважно на особистості автора, а мемуари в більшій мірі на подіях, які пережила відповідна історична особистість. Адже автобіографія – це "ретроспективна оповідь у прозі, яку реальна особа веде про своє існування і в якій робить акцент на особистому житті, на специфіці власної особистості" [16, 14]. Автобіографія – це "історія Я" (історія становлення Я), в той час як мемуари поєднують у собі одночасно "історію суспільства" та "історію Я".

5. Різними авторами пропонуються найрізноманітніші класифікації мемуарної літератури та власне мемуарів. Так, якщо мову вести про мемуарну літературу, то її жанровими різновидами найчастіше називають такі: щоденник (щоденні або періодичні записи автора, які викладають події його особистого життя на фоні подій сучасної дійсності); спогади або записки (ускладнена форма мемуарів, яка дає автору можливість озирнутися назад і переосмислити події, що він пережив; цей жанровий різновид дозволяє охопити більший проміжок часу і проаналізувати події з точки зору авторської концепції); автобіографія (вона є стислішою за спогади і переважно зосереджується на найважливіших та переломніших подіях в історії особистості; для автобіографії обов'язковим є перебування особистості у центрі подій, що не є обов'язковим для спогадів); сповідь (веде мову про особливі, переломні моменти у житті автора); біографічні спогади (в даному випадку автор веде мову про близьких йому людей); некролог (спогади, написані у зв'язку зі смертю людини) [11]. До цього переліку пропонується також додати листи, літературний портрет, автокоментар [4]. Мемуари поділяють на художні (письменницькі) та нехудожні (неписьменницькі) [4]; чоловічі та жіночі [4; 5]. За тематикою – на літературні, історичні, політичні, військові, театральні, мистецькі, наукові [2].

6. Є певні спільності і у виділенні типів власне мемуарів. За специфікою представлення особистості автора виокремлюють суб'єктні та об'єктні мемуари та їх різновиди – суб'єктно-об'єктні та об'єктно-суб'єктні [2; 4; 14; 19].

Отже, у рамках даної статті автобіографія та власне мемуари Вінстона Черчилля розглядаються як жанрові різновиди мемуарної літератури, яка в свою чергу, є наджанровою (родовою) категорією документальної літератури.

ри. У подальшому в роботі поділяємо погляди вчених, які розуміють автобіографію як історію життя особистості, не обов'язково видатної, зосереджену власне на цій особистості. У сучасному вживанні термін повністю зберіг свою етимологію: автобіографія є калькою древньогрецького словосполучення (*auto* = сам; *bio* = життя; *grapho* = пишу), яке увійшло у всі європейські мови. Мемуари (власне мемуари) розуміються, як вже було сказано, як історія знаної/видатної особистості у співвіднесенні з важливими історичними подіями певної доби.

Аналізуючи названі тексти, треба мати на увазі, що вони розрізняються як за своїми жанровими характеристиками, так і за часом написання й публікації, а також за віком автора: ще молодий в автобіографії, він є досвідченим громадським і політичним діячем у мемуарах. Тобто, особистість Черчилля відтворюється ним самим у динаміці свого розвитку, невід'ємного від його суб'єктивної картини світу та оцінки останнього на кожному етапі життя автора.

Автобіографія Вінстона Черчилля (*My Early Life* [17]) була написана ним у 1930 році і охоплює період його життя з 1874 по 1908 роки, тобто перші 34 роки від народження до одруження. Автобіографія констатує, що даний період життя Черчилля був доволі насиченим. Він вміщав у собі навчання у різних школах: перша з них – *St. George's* (1882-84) біля міста Ескот (*Ascot*); друга – *Misses Thompson's* (1884-88) у м. Брайтон (*Brighton*); остання – *Harrow* (1888-92) – одна із найстаріших і престижніших чоловічих привілейованих приватних середніх шкіл у передмісті Лондона – перед вступом до Військового училища сухопутних військ (*Royal Military Academy*) біля містечка Санджерст (*Sandhurst*). Також цей період охоплював військову службу; участь у військових операціях на Кубі, в Індії, у Судані та у Південній Африці, де Черчилль, беручи активну участь в англо-бурській війні, потрапив у полон та зміг втекти. Одночасно він працював як журналіст для провідних англійських газет (*Daily Telegraph*, *Morning Post*), опублікував свої перші книги, взяв участь у виборах до парламенту тощо.

Ключовою тезою мемуарів Вінстона Черчилля "Друга світова війна" (*The Second World War*) стала така фраза – *'In war: resolution, in defeat: defiance, in victory: magnanimity, in peace: goodwill'* [18, 1], в якій він закликає бути рішучим під час війни, непокірним при поразці, великодушним у перемозі та мати добрі наміри у мирний час. Самі мемуари охоплюють події з 1919 по 1945 роки (де найдетальніше описані 1939-1945 роки), а також включають епілог, написаний Черчиллем у 1957 році, в якому він стисло охарактеризовує події 1945-1957 років. Події вищезазначених років добре відомі будь-якій людині, вони подаються через авторську (власне Черчилля) інтерпретацію, його роздуми та особистий досвід.

Суб'єктивність як одна із спільних ознак автобіографії та мемуарів уможливорює для дослідника аналіз не лише прямих характеристик особистості, сконцентрованих у відповідних автопортретах, а і її знань, бачення (концепції) світу, виявлених у когнітивних ознаках індивідуальних концептів. Зупинимося детальніше на першому аспекті, власне на особливостях автопортретування цих двох жанрів документальної літератури.

Інтегральними ознаками автопортретів автобіографії та мемуарів Вінсто-

на Черчилля (199 і 204 фрагменти відповідно) є їх *суб'єктивність*, *розосередженість*, *рекурентність* та домінування *психологічного* портрета. Диференційною ознакою автопортретів цих двох жанрів є *динамічність* портрета автобіографії, його *статичність* у мемуарах, а також наявність *цитованого* портрета в автобіографії, який уводиться у тканину твору й містить негативну характеристику особистості Вінстона Черчилля.

Аналогічно біографії (про це детал. див. [8; 9]), в автопортретах виокремлюються лексичні домінанти та їх ЛСП, представлені різними лексико-граматичними класами. Так, лексичною домінантою автопортретів автобіографії та мемуарів, що розкривають рішучість Вінстона Черчилля, є лексема **resolve/resolved**, її синонімічний ряд містить лексеми *determine/determined*, *press*, *urge*, *firm* тощо залежно від граматичного вираження домінанти.

Особливо рішучість Черчилля проявлялася у військових діях і операціях, в яких він брав участь: **'I resolved... I fired... I fired again. I ran as fast as I could'** (ACh, 142); **'I resolved to join him'** (ACh, 333); **'I determined to make a dash for the river'** (ACh, 248). Саме рішучість Черчилля допомогла йому втекти з полону: **'I resolved to board one of these'** (ACh, 274); **'I resolved to escape'** (ACh, 264); **'I lost patience and started along the track resolved to come at any rate ten or fifteen miles of my journey'** (ACh, 275).

Рішучим і наполегливим був Черчилль і у навчанні у тих випадках, коли він був зацікавлений: **'I owe this achievement (learning Mathematics) to my 'back-to-the-wall' resolution...'** (ACh, 25); **'So I resolved to read history, philosophy, economics and things like that'** (ACh, 109).

Черчилль був рішуче налаштований не лише продовжувати боротьбу у війні з Німеччиною, незважаючи на низку поразок, а також і на те, щоб далі керувати урядом та виступати представником Великої Британії на міжнародній арені: **'I now was resolved, that Calais should be fought to the death'** (MCh, 257); **'But I was resolved to keep my full power of war – direction'** (MCh, 527); **I was resolved to have a conference on the highest possible level'** (MCh, 663).

Рішучість Черчилля мала значний вплив на його оточення, яке піддавалося такому впливу і було налаштовано подібно: **'My colleagues and I were resolved to run all risks, for the sake of the battle up to that limit'** (MCh, 242); **'We were resolved to continue the war to the death'** (MCh, 285). Приймавши певне рішення, зважившись на певні дії, Черчилль намагається не змінювати своєї думки, незважаючи на плінність думок і обставин: **'I was determined nevertheless to do all in my power, to make a May date a complete success'** (MCh, 748) – так він говорить про відкриття другого фронту; **'I was determined to obtain before leaving Africa the decision to invade Italy should Sicily be taken'** (MCh, 667).

Психологічні риси Вінстона Черчилля, наявні в портретних описах автобіографії та мемуарів (тобто подані самим В. Черчиллем), часто збігаються з психологічними характеристиками в біографіях. Порівняйте, наприклад, рішучість, схильність до пригод, впевненість, успішність в автобіографії і мемуарах та енергійність, впевненість, мужність у біографіях. Винятком може слугувати протилежність/взаємовиключення таких психологічних характеристик як конфліктність (у біографіях) та здатність до співпраці/дружність (у

мемуарах), що пояснюється абсолютною суб'єктивністю самобачення/самоприйняття у мемуарах. Ця психологічна характеристика в автопортретах мемуарів представлена такими лексичними домінантами: **friendship, close, together**. Перша з них має синонімічний ряд, що містить лексеми *agreement, understanding, comradeship*, синонімічний ряд другої презентовано лексемами *intimate, devoted, faithful, loyal*. Характерною є також рекурентність лексичної домінанти у різних сполученнях – *close relations, close contacts, close sympathy, close amity and contacts, so close, much closer, extremely close* тощо. Вживання третьої з наведених лексичних домінант поєднано з особовим займенником *we*, що увиразнює єдність Вінстона Черчилля та його колег – *'But at this climax we were all together'; 'As Ministers we all stood together'* (MCh, 347, 215).

Інтегральною ж ознакою всіх трьох жанрів (біографії, автобіографії та мемуарів) виступає ілюкутивно-прагматичний намір авторів створити позитивний імідж портретованої особистості, що ілюстровано домінуванням позитивно оцінної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барахов В.С. Литературный портрет. – Л.: Наука, 1985. – 312 с.
2. Гажа Т.П. Українська літературна мемуаристика ХХ століття: підсумки становлення об'єктного і суб'єктного типів // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Філологія. – №595. – Харків: Константа, 2003. – С. 94-96.
3. Галич О.А. Мемуари: масова чи елітарна література? // Актуальні проблеми слов'янської філології. – Вип. 12. Лінгвістика і літературознавство: Міжв. зб. наук. ст. / Відп. ред. В.А. Зарва. – К.-Ніжин: ТОВ Аспект-Поліграф, 2007. – С. 193-199.
4. Галич О.А. У вимірах поп fiction: щоденники українських письменників ХХ століття: Монографія. – Луганськ: Знання, 2008. – 200 с.
5. Галич О.А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи: Монографія. – Луганськ: Знання, 2001. – 246 с.
6. Гаранин Л.Я. Мемуарный жанр советской литературы. – Минск, 1986. – 220 с.
7. Гинзбург Л. О психологической прозе. – Л.: Художественная литература, 1977. – 443 с.
8. Єрьюменко С.В. Особистість у біографічному тексті (на матеріалі біографій Вінстона Черчилля) // Записки з романо-германської філології. – Вип. 19. – Одеса.: Фенікс, 2007. – С. 90 -101.
9. Єрьюменко С.В. Портрет як засіб психологічної характеристики об'єкта біографії (на матеріалі біографій Вінстона Черчилля) // Записки з романо-германської філології. – Вип. 21. – Одеса: Фенікс, 2007. – С. 30 -42.
10. Ляпон М.В. Оценочная ситуация и словесное само моделирование // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 24-34.
11. Полонский В. Мемуарная литература // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclor./le7/le7-1312.htm>.
12. Савенко І.Л. Залежність жанрово-стильової специфіки сучасного документально-біографічного твору від особливостей вираження авторської позиції // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. Філологічні науки. – 2009. – №3 (166). – Ч.ІІ. – С. 21-27.
13. Сердійчук Л.П. Автобіографія як спосіб самопрезентації мовної особистості // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – 2004. – №16. – С. 24-27.
14. Фрайман Илон. Русские мемуары в историко-типологическом освещении: к постановке проблемы: доклад // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/document/422973html>.
15. Янская И.С., Кардин Э.В. Пределы достоверности. – М.: Советский писатель, 1981. – 407 с.
16. Lejeune P. Le pacte autobiographique. – Paris, 1975. – 335 p.

17. ACh – Churchill W. My Early Life. – L.: Eland, 2002. – 373 p.
18. MCh – Churchill W. The Second World War. – London: Pimlico, 2002. – 1033 p.
19. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
20. Encyclopedia Britannica 2006 Ready Reference Електронний ресурс. Режим доступу:
<http://britannicashop.britanica.co.uk/epages/>
21. Longman Language Activator. – London: Longman, 2000. – 1587 p.
22. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1149 p.
23. Oxford Wordpower Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 746 p.